

Зоран Милошевић*
Институт за политичке студије
Београд

РУСКИ ЈЕЗИК У ДЕМОКРАТСКОЈ СРБИЈИ

Сажетак

У чланку се анализира статус руског језика у образовном систему Србије након 2000. године. Наиме, према подацима Министарства просвете у основним и средњим школама енглески учи - 715.816 ђака, немачки – 165.986, француски - 99.562, руски – 68.042, италијански - 16.159, шпански - 5.909, кинески - 101, јапански - 61, док норвешки учи 12 ученика. Ови подаци делују депримирајуће ако се сведу на проценте. Према истраживању Јелене Гинић, руски језик као други страни језик у основној школи учи 20% ученика, док руски као први страни језик учи свега 1 % ученика.

Уколико обратимо пажњу на употребу руског језика на факултетима српских универзитета, наилазимо на подједнако незадовољавајућу слику, јер добијамо јасну слику да је присутна тенденција опадања броја часова језика струке на факултетима друштвено-хуманистичког профила на руском језику, то јест, тенденција скраћивања изучавања руског језика са двосеместралног на једносеместрални предмет који је довео до његове маргинализације.

Кључне речи

руски језик, Србија, образовање, језичка политика, култура, идентитет

Данашњи округли сто „Руски језик у Србији данас“ је право место за анализу стања *per se* наставе овог језика у нашој земљи те и сагледавања тог проблема у широм контексту језичке политике на европском тлу.

Председник Руске Федерације, Владимир Путин у филму „Русија: новија историја“, приказаном на каналу «Русија 1», рекао је да је за њега распад СССР-а **трагедија и „слом историјске Русије“**.¹

Још 2005. године Путин овај догађај назвао **«највећом геополитичком катастрофом 20. века»**, јер се као резултат распада Совјетског Савеза „руски народ показао као највећи подељени народ на свету“.² (потпуно истоветна судбина је задесила и Србе после разбијања Југославије).

Оцене је сасвим тачна, а уз народ који је страдао (не само руски), страдала је и култура, руски идентитет, а заједно са њима и руски језик.

* Научни саветник, редовни професор теоријске социологије и геополитике, академик Међународне словенске академије, Москва.

¹ Путин назвао распад СССР трагедијом и «распадом историјске Русије», Подробнее на РБК: <https://www.rbc.ru/politics/12/12/2021/61b5e7b79a7947689a33f5fe>

² Исто.

НАРОДЕ УЧЕ ДА ПОЗНАЈУ ЈЕЗИК КОЛОНИЗАТОРА А ДА ЗАБОРАВЕ ЈЕЗИК САВЕЗНИКА

У свом чувеном роману «1984», Џорџ Орвел у низу **принципа поробљавања и контроле ума је извео следећи закон: ко контролише језик човека, контролише његов ум.**³

Речником геополитике ово значи да људи чије су државе потпале под «меку» (хегемонију) или тврду власт (војним освајањем) одређеног колонизатора – што милом, што силом **имају обавезу да уче језик колонизатора**. Искуства народа Јужне Америке, САД, Канаде, Аустралије, Африке, Азије, али и наше српско искуство, речито сведоче о тачности овог става. И, иначе, први став геополитике у освајању неке државе је културна пенетрација, тј. наметање својих вредности и циљева народу који се осваја. Наиме немачки геополитичар **Фридрих Рацел** је у својој књизи «**О законима просторног раста државе**» (1901) издвојио неколико закона експанзије, од којих, ми наводимо прва три: величина државе расте сразмерно развоју њене културе, просторни раст државе прате друга испољавања њеног развоја у сферама идеологије, производње, комерцијалног пословања и снажног «привлачног зрачења», држава се шири, гутајући и упијајући политичке јединице мањег значаја – било силом или «меком моћи», тј. «интеграцијама».

Све ово следи и језичка политика и како је то «из душе» рекла Ксенија Петренко: «**Да, јасно је, народ уче да разуме језик колонизатора**»!⁴

Но, да би народ научио језик колонизатора потребно је потиснути његов језик, али и језик његових геополитичких савезника.

Тако можемо пратити отворену борбу или боље рећи **рат против руског језика и ћирилице**, тј. њихово одстрањивање из јавне употребе, образовања (затварају се руске школе), медија (забрањују се рускојезички медији)..., што је пракса присутна у више држава Евроазије: Литванији, Летонији, Естонији, Украјини, Казахстану, Азербејџану, Молдавији...

Негде се руски језик класификује „остатком совјетске окупације“, а другде се његово протеривање квалификује „бегством од Русије“, јер не желе да буду „руска губернија“. Међу ученим људима има оних који сматрају да руски треба преименовати у московски (јер садржи мноштво туђица...). По правилу у овим русофобичним држава формира се „језичка полиција“ која пријављује државним органима употребу „**незаконитог страног језика**“, где је најдаље отишла Естонија, у којој је **казна за непознавање естонског језика 640 евра!**

Ово се, наравно, не односи на енглески, немачки, француски и друге западноевропске језике. У неким од ових држава (међу њима је и Украјина) постоје предлози **да се енглеском додели статус другог државног језика**. Тиме долазимо до суштине, тј. хибридног рата против Руса и њиховог идентитета.

Савет Европе је 2021. године донео Резолуцију којом опомиње чланице Европске уније да не ограничавају мањине у њиховим правима (што се односи на Русе и рускојезичко становништво које се нашло у тим новим државама после распада СССР-а). Међутим, то је остало мртво слово на папиру, док званичници из Брисела говоре да „**анализирају проблем**“.

³ Михаил Мороз, Планомерное уничтожение русского языка, <https://pobasenki.ru/biblioteka/obshhestvo/tot-kto-kontroliruet-yazyk-cheloveka-kontroliruet-ego-soznanie.html>

⁴ https://vk.com/wall13806453_1090

Суштина је да Европска унија ништа не предузима против дискриминације руског језика и самог рускојезичког становништва. Тако су у јавности ствара утисак да је ово простор „где се слободно може ударити по Русима“!

Према подацима Министарства образовања Русије из 2018. године број људи који учи руски језик **скратио се за два пута од распада СССР-а.**

КАКВА ЈЕ СИТУАЦИЈА У СРБИЈИ?

У ранијем раду⁵ указали смо на погубну језичку политику у Србији која је осмишљена од стране Аустроугарске монархије, а имплементирана преко Вука Стефановића Караџића (1787-1864), чија је реформа српског језика званично победила 1868. године. Овом «победом» престао је да постоји заједнички књижевни руско-српски језик, чиме је успостављен најважнији елемент језичке баријере између два брата народа. Након раздвајања српског од руског језика, иако је постојала потреба за његовим учењем, руски језик је постепено истиснут из образовног система фаворизовањем других језика попут енглеског, немачког и француског, то јест, организовано се радило на његовом протеривању из образовног система и свеколикој маргинализацији.

Емпиријски посматрано, након бројних фаза у којима је руски језик у образовном систему Србије имао различит статус, сходно којима је и његова употреба варијала, у Србији је **након НАТО агресије 1999. године** и «обојене револуције» којом је насилним средствима на чело Србије доведена «демократска проевропска власт», **руски језик је доживео крајњу маргинализацију**. Иако је окупациона стега са сваким наредним изборима постепено слабила, у сфери образовања се нажалост то није догодило, нарочито када су у питању историја⁶ и друге хуманистичке дисциплине, као и подручје изучавања страних језика.

Остављајући на тренутак по страни маргинализацију коју је употреба руског језика у образовном систему Србије догађала у прошлости, дали би тренутне податке и сазнања на овом пољу, а ради будућих поколења. «Према подацима Министарства просвете, у основним и средњим школама **енглески учи - 715.816 ђака**, немачки – 165.986, француски - 99.562, **руски – 68.042**, италијански - 16.159, шпански - 5.909, кинески - 101, јапански - 61, док норвешки учи 12 ученика. Председница Друштва за стране језике и књижевности Србије, професор Љиљана Ђурић, каже да је у последњих неколико година порасло интересовање за немачки језик и да је за похвалу што се у школама у Србији уче два страна језика.

⁵ Зоран Милошевић, Александра Мирковић, Реформа српског језика Вука С. Караџића и политичке последице, *Унија: политика Римокатоличке цркве према православним Словенима* / прир. Зоран Милошевић. – Шабац : Центар академске речи, 2015, стр. 78 – 97.

⁶ Скоро свакодневно избијају скандали са садржајима историје у уџбеницима за основну школу. Један од последњих је представљање „данка у крви“ (насилно одузимање мушке, здраве деце, њихова исламизација и укључивање у посебну војску, тзв. јањичаре, познате по суровости у борби са хришћанима, као позитивна пракса Османске империје, којом је дечама омогућавано напредовање на друштвеној лествици. Види: УЏБЕНИК ИСТОРИЈЕ ЗА 7. РАЗРЕД: „Данак у крви“ омогућавао је дечама да напредују, <http://slobodnahercegovina.com/udzbenik-istorije-za-7-razred-danak-u-krvi-omogucavao-je-djecacima-da-napreduju/>, DANAK U KRVI JE IMAO I DOBRE STRANE: Ova lekcija iz udzbenika iz istorije za 7. razred RAZBESNELA JE CELU SRBIJU!, <https://www.espreso.rs/vesti/drustvo/475469/danak-u-krvi-je-imao-i-dobre-strane-ova-lekcija-iz-udzbenika-iz-istorije-za-7-razred-razbesnela-je-celu-srbiju>

Енглески се углавном у свим школама учи као први страни језик, док се други страни језик учи од петог разреда, и то углавном немачки, француски, руски, италијански и шпански. Друштво за стране језике и књижевности Србије залаже се, како се наводи, за што већу разноврсност понуде језика у школама на нивоу општина и округа.»⁷

Ови подаци делују депримирајуће ако се сведу на проценте. Наиме, према истраживању Јелене Гинић, **«Руски језик као други страни у основној школи учи 20% ученика, док руски као први страни језик учи свега 1 % ученика.»**⁸ Уколико обратимо пажњу на употребу руског језика на факултетима српских универзитета, наилазимо на подједнако незадовољавајућу слику. Према речима професора Маријане Папрић, «општи утисак је да је присутна тенденција ка опадању броја часова језика струке на факултетима друштвено-хуманистичког профила, то јест, тенденција ка његовој маргинализацији и свођењу на двосеместрални, односно, једносеместрални предмет. Ова тенденција, свакако, није у складу са актуелним стањем у савременом друштву, интернационализацијом економских и научнокултурних односа, као и растућом потребом за стручњацима који поред професионалних и стручних компетенција владају бар једним страним језиком. Стога резултати овог истраживања, осим што приказују реално стање наставе страног (руског) језика на друштвено-хуманистичким факултетима у Србији, треба да послуже као упозорење и сигнал за почетак промена и реорганизације наставе страних језика на нашим нефилолошким факултетима.»⁹

Слаба је утеха да руски језик још увек има задовољавајући статус на Богословском факултету («На Православном богословском факултету недељни број часова у току сва четири семестра је два [...], с тиме што се настава руског језика изводи и на дипломским [мастер] академским студијама у трајању од једног семестра са недељним фондом од четири часа»)¹⁰.

Наравно, становништво Србије жели да учи руски језик, али «неидентификоване снаге» у Министарству образовања то не дозвољавају. Од 2013. године у српским медијима можемо уочити појачан интерес младих да уче руски језик. «У приватним школама за учење страних језика евидентан је пораст интересовања за руски језик. Они наводе да се после много година запостављања највећег словенског језика и четвртог језика у свету по распрострањености, у Србији све више увиђа потреба за учењем руског језика.»¹¹ У сопствену одбрану Министарство просвете наводи **«да они не прописују школама који ће се језик учити, него да то искључиво зависи од воље самих ђака, а обавезни услов је и то да школа мора имати већ запосленог наставника који може да предаје тај језик.»**¹² Проблем се састоји у томе што је после 2000. године изведен радикални обрачун са

⁷ Ђаци у Србији некада су највише жељели да уче руски језик, а данас поред енглеског језика сви жеље да слушају овај страни језик, <https://www.telegraf.rs/vesti/srbija/3058903-djaci-u-srbiji-nekada-su-najvise-zeleli-da-uce-ruski-a-danas-pored-engleskog-svi-zele-da-slusaju-ovaj-strani-jezik>

⁸ Јелена Гинић, Настава руског језика у основној школи: актуелно стање и перспективе, *Језици образовања*, Едиција Филолошка истраживања данас, Београд, Vol. 8 (2018), стр. 109.

⁹ Маријана Н. Папрић, Савремена настава руског језика струке: проблеми и перспективе, *Иновације у настави*, XXXI, Београд, 2018/1, стр. 49.

¹⁰ Исто, стр. 48.

¹¹ Руски језик је све популарнији међу Србима, иако га учи мало основаца, <https://srbin.info/drustvo/ruski-jezik-je-sve-popularniji-medu-srbima-iako-ga-uci-malo-osnovaca/> (15.08.2013.)

¹² Исто.

кадровима који су предавали руски језик, а нови наставни кадар није створен. На овај начин, у ствари, Министарство просвете, «пребацује лопту» у двориште деце и родитеља, а да притом не чини ништа како би обезбедило наставни кадар за руски језик. Наравно, остају несагледане и друге нијансе, као што је утицај популарне културе (ТВ серија које су подстакле учење шпанског, односно, холивудских филмова који подстичу учење енглеског). Истовремено, на српским ТВ каналима «уопште не може да се чује савремена руска забавна музика, нити, на пример, да се виде филмови из најновије руске продукције који по свим параметрима могу успешно да се пореде чак и са холивудским».¹³ Осим тога, како истичу гимназијски професори, проблем је и у томе што су немоћни да изађу у сусрет ученицима који нису учили руски језик у основној школи, а желе да уче руски језик, јер **закон прописује да други страни језик мора да буде онај који су ученици учили од петог разреда. Другим речима, тиме што је уведено правило да средњошколци уче само језик који су већ савладали у основној школи, руском језику се одузима још једна шанса.** А како у јавном апелу 2012. године нагласило стотинак професора руског језика и књижевности широм Србије, «огромном броју деце и омладине у Србији ускраћује се могућност да се упознају са великом руском културом и цивилизацијом», те су додали да «нема логике да је за српског ђака важније да упозна две западне цивилизације, а да о највећој словенској, кроз своје школовање не сазна ништа».¹⁴

Ситуација је нешто другачија у малобројним приватним школама у Србији, где се повећава број полазника курсева руског језика. Наравно, овај подстицај за учење руског језика дошао је из економске сфере, јер је «Гаспромнефт» купио српску Нафтну индустрију Србије, најављена је изградња гасовода «Јужни ток» (данас замењен «Турским током»), руски туристи су масовније почели да долазе у Србију и Црну Гору, те су многи пословни људи из Србије пронашли сопствену будућност у сарадњи са поменутиим руским предузећима и компанијама.

Појачаном интересу за учење руског језика изван оквира државних образовних институција доприносе и руски универзитети, који нуде онлајн учење руског језика. На популарним руским сајтовима на српском језику, какав је, на пример, „Russia Beyond Србија“ препоручује се пет сајтова за „лако учење руског језика“¹⁵, и то: Московског државног универзитета „Ломоносов“ (МГУ), који нуди учење руског језика путем Скајпа. Додуше, обука није бесплатна: један индивидуални час кошта 16 евра. Други је онај интернет компаније **RT Компанија** (Russia Today) која је покренула програм бесплатног учења руског језика и то за различите нивое знања – почетници могу да се упознају са руским писмом, док за оне који већ знају ћирилицу постоје напредније лекције. Полазници имају прилику да савладају курсеве помоћу обиља наставног материјала: од једноставних вежби до граматичких табела и тестова. Трећи сајт јесте „Russian For Free“, који садржи богату архиву материјала за учење по принципу „корак по корак“. Овде се могу наћи једноставне вежбе за почетнике (писмо, игре за развој вокабулара), али и врло захтевни задаци (музички видео-материјал и цртани филмови на руском језику). Ту је и збирка најучесталије употребљаваних фраза потребних туристима који желе да се спреме пре него што допутују у земље где се говори руски језик, па чак и посебан водич за романтичне

¹³ Исто.

¹⁴ Исто.

¹⁵ Пет сајтова за лако учење руског језика, https://rs.rbth.com/arts/2016/02/03/pet-sajtova-za-lako-ucenje-ruskog-jezika_564477

прилике – за оне којима је то потребно. На сајту се може пронаћи и пробна верзија апликације за приватно учење путем Скајпа, која кошта само један евро. Четврти начин је доступан путем апликације „The Easy Ten“, чији слоган гласи „научите било који језик усвајајући свакога дана по 10 речи“. Речи се могу одабрати из неколико група посвећених одређеним темама, које се уз помоћ софтвера намењеног за ту сврху затим конвертује у жељени формат. На овај начин се такође може вежбати изговор и решавати аудио-тестови. Ово је уистину забаван начин за учење руског језика, а нарочито је погодан за кориснике савремених телефона, јер су им доступне нотификације (обавештења на уређају) и приступ путем друштвених мрежа, што им омогућава да се са пријатељима такмиче у решавању тестова. Апликација се може преузети бесплатно са локација App Store и Google Play. Пета опција за учење руског језика се пружа путем подкаста. Један од најлакших начина за учење страног језика јесте слушање подкаста (аудио-фајла), јер се тако може прекинути време на путу до посла или током дуге вожње уместо слушања радија. Татјана Климова је снимила 200 кратких дијалога, у којима објашњава значења компликованих речи – што представља одличан избор за оне који желе да обогате речник.

У Русији се поред онлајн учења, нуде и летње школе учења руског језика, за шта сајт „Russia Beyond Србија“ препоручује једну од седам летњих школа у Русији,¹⁶ а то су: Висока школа економије из Москве (по цени од 2869 евра за осам недеља укључене су накнаде, смештај, помоћ инструктора и услуга подршке при издавању визе), Државни институт за руски језик „А. С. Пушкин“ из Москве (цена од 480 до 590 евра), Санктпетербуршки политехнички универзитет „Петар Велики“ (по цени од 230 до 650 евра), Санктпетербуршки електротехнички универзитет „ЛЕТИ“ (цена од 208 до 485 евра), Универзитет „Лобачевски“ из Нижњег Новогорда (по цени од 485 евра), Уралски федерални универзитет из Јекатеринбурга (по цени од 932 до 1970 евра) и Томски државни универзитет (по цени од 695 евра).

Руски језик је и даље, упркос свим прогонима којима је изложен, најпопуларнији језик у Европи.¹⁷ Лингвистички гледано, Русија доминира у Европи, судећи по платформи за учење језика Babbel. Овај портал је у априлу 2018. године саставио ранг-листу европских језика који су најзаступљенији међу говорницима. Оно што би могло да представља изненађење за многе јесте да се руски налази на челу те листе као језик са највише говорника у Европи – на крају крајева, на европском континенту се налази 120 милиона изворних говорника овог језика! Статистички гледано, не изненађује што је руски најраспрострањенији језик у Европи уколико ту убрајамо људе којима је руски матерњи језик. Према подацима сајта *Ethnologue: Languages of the World* **руски је седми на ранг-листи најпопуларнијих матерњих језика на планети – има укупно 154 милиона изворних говорника руског језика.** Три европска језика – енглески, шпански и португалски – имају више говорника, али већина људи којима је то матерњи језик живи изван граница Европе. Узимајући у обзир ове податке, не зачуђује што Русија има тако значајан статус у Европи... тачније, у њеном источном делу.¹⁸

¹⁶ Одаберите једну од седам најбољих летњих школа за учење руског језика у Русији, <https://rs.rbth.com/education/85948-sedam-letnjih-skola-za-ucenje-ruskog-jezika-u-rusiji>

¹⁷ Олег Јегоров/Ирина Баранова, Како то да је руски језик најпопуларнији у Европи?, <https://rs.rbth.com/arts/85751-kako-to-da-je-ruski-jezik-najpopularniji-u-evropi>

¹⁸ Исто.

Према мишљењу професора руског језика и књижевности са Пермског националног истраживачког политехничког универзитета, Ивана Голушина, постоји велика потреба за учењем руског језика. Голушин наводи да је «због растућег економског, војног и политичког утицаја Русије, руски језик све више тражен. Приметно је да се геополитичка ситуација у свету драстично мења, улога Русије је све већа, и у многим несловенским земљама, посебно западноевропским, а такође у САД-у и Канади, знање руског језика је велика предност за сваког човека. Знање руског језика може обезбедити одличан посао у великим руским, али и западним компанијама, које сарађују са многим фирмама, институцијама, државама.»¹⁹ **Руски језик је једини словенски језик који је и светски – званични језик Уједињених нација.** Управо ова чињеница говори у прилог томе да је руски језик веома поштован у свету и да га све више људи говори, нарочито у Европи и Азији. Изненађујуће је и да је руски језик заступљен у већини ексклузивних (и мање ексклузивних) туристичких места – било да су у питању музеји, хотели, ресторани. Руски језик је неправедно запостављен у нашем образовном систему– инсистирањем на учењу западноевропских језика и форсирањем западне културе, систематски се руше мостови према Истоку. Људи у Србији често изговарају фразе на енглеском језику које не могу да репродукују на српском.

Учење руског прави равнотежу, помаже и да српски језик не ишчезне са светске језичке сцене услед агресивног утицаја западних језика, првенствено енглеског језика. Учењем руског језика човек много научи и о српском језику, као и о словенској језичкој и културној прошлости.²⁰

¹⁹ Зашто треба учити руски језик?, <http://www.cirilica-beograd.rs>

²⁰ Исто.